

OKULÖNCESİ ÇOCUKLARDA DİNİ DUYGUNUN KÖKENLERİ VE BESLENME KAYNAKLARI

Yrd. Doç. Dr. Muhammed Ali YAZIBAŞI*

Öz

İnsanın maddi ihtiyaçları olduğu gibi manevi ihtiyaçları da bulunmaktadır. Son yüzyılda psikologlar tarafından yapılan araştırmalar insanın manevi ihtiyaçlara istidatlı bir şekilde dünyaya geldiğini ortaya koymaktadır. Söz konusu ihtiyaçların bireyin ilk çocukluk döneminden itibaren sağlıklı bir şekilde giderilmesi önem arz etmektedir. İnsan hem fiziki hem de manevi yönden doyurulursa sağlam kişilik ve karaktere sahip olur. Bu görev ilk önce bireyin ailesine, daha sonra eğitim kurumlarıdır. Genel anlamda makalemizde din duygusunun kökenini ve beslenme alanlarını ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: din, din duygusu, eğitim.

The Origins of Religious Feeling in Preschool Children and Their Nutrition Resources

Abstract

People have got both physical needs and spiritual needs. In the last century, Researchs which are performed by psychologist show that when people opened their eyes to the human World, they had some spiritual needs. That such needs are be performed in the childhood is important. If person is satisfied both physical needs and spiritual needs, he/she has got strong personality. This task firstly is his/her family then educational institutients. In general terms, we will discuss the source of religious feelings and its nutrition source in our article.

Keywords: religion, religious sense, education.

* Kırıkkale Üniversitesi

Giriş

Insan dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren hızlı bir gelişim süreci yaşamaktadır. Özellikle ilk çocukluk dönemi olarak ifade edilen yıllarda fiziksel, biyolojik ve ruhsal açılardan gelişim oldukça hızlıdır. Bu dönemde gelişim ve olgunlaşma hızlı olduğu kadar öğrenilen bilgiler ve elde edinilen kazanımlar o kadar kalıcı olmaktadır. Dolayısıyla konu ile ilgili yapılan bilimsel çalışmalar okul öncesi dönemde yapılan eğitim faaliyetlerinin bireyin hayatının ilerleyen dönemlerdeki kişilik ve karakter yapısını, dini yaşantısını ve dine bakış açısını etkilediğini ortaya konmaktadır (Ay 1989: 5; Köylü 2004: 134; Bilgin 1986: 28; Oruç 2010: 76).

Okul öncesi dönemi çocuklarında duygular oldukça kendini baskın bir şekilde göstermektedir. Bunun için bu dönemdeki çocuklar bilinçli düşünme ve hareket etmekten daha çok duyguları ile hareket etmekte ve onların davranışlarına duyguları yön vermektedir (Baymur 1993: 73). Bireyin davranışlarına kaynaklık eden dini korku, sevgi, bağlılık, güvenme, hayranlık, sığınma, ümit, şükür, teslimiyet, kaçınma, sonsuzluğu arama, yüceltme ve ilahi güce yönelme gibi duygular dini duygunun kaynağı olarak görülmektedir (Özbaydar 1970: 7; Yavuz 1983: 34; Oruç 2010: 76).

Bu durum akıllara, duygu ve din duygusu nedir? Din duygusunun kökenleri nelerdir? Çocuklarda dini duygunun beslenme kaynakları nelerdir? Okul öncesi öğretmenlerin din eğitimi ve öğretimi konusunda yeterli midir? Söz konusu dönemin kendisine ait bir din eğitim öğretim yöntem ve teknikleri, eğitim anlayışı var mıdır? gibi soruları getirmektedir.

Duygu ve Din Duygusu

Bireyin harekete geçmesini sağlayan, fizyolojik temel ve belirtileri genellikle bilinmeyen ve şiddeti olmayan duyuşsal durumlar olarak kabul edilen duyguların, psikoloji alanında kesin olarak tarifi yapılamayan, pek çok farklı tanıma sahip bir kavram olduğu görülmektedir. Çünkü duyguların karmaşık ruhi olay olması, (Mehmedoğlu 2009: 10) gelişmelerinin sürekli değişken ve farklı olması gibi özelliklerinden dolayı duyguların değişmez bir tanımının yapılamamasına neden olmaktadır (Yavuz 1983: 34; Ashforth- Humphrey 1995: 99; Frijda 1988: 349-358). Mesela İslam düşünürleri, “kuvve-i müdrike-i nefsanîye” yani “nefsin idrak etme gücü” (Çelebi 2007: 58) şeklinde duyguyu ruhsal bir faaliyet olarak tanımlamaktadırlar. Feldman duygu “Mutluluk, umutsuzluk ve hüznün gibi genelde hem fizyolojik hem de bilişsel tabanları olan ve davranışı etkileyen faktörler.” (Feldman, 1996) olarak tanımlamaktadır.

Çocukların duygularını olumlu veya olumsuz yönde etkilemesi bakımından duyguları üç grupta toplamak mümkündür: 1) Öfke, kıskançlık, nefret, düşmanlık gibi bireyin saldırganlık davranışlarını ön plana çıkaran duygular. 2) Korku, üzüntü, sıkıntı, hüznün, keder, bıkkınlık ve şiddet gibi bireyin davranışlarını kısıtlayan, içine kapalı ve savunucu davranışlara yönelten duygular. 3) Sevgi, şefkat, mutluluk, haz, zevk ve merak duyma gibi sevindirici davranışlara yönelten duygular (Başaran 1996: 54) 1).

Din birçok duygu bileşimini bünyesinde barındırabilecek yapıya sahip olduğu için, dini duyguyu tek bir duygu türünü merkeze alarak yapılan açıklamalar yeterli olmamaktadır. Çünkü dinin psikolojik temelleri içerisinde sevgi, korku, bağlanma, güvenme gibi birçok duyguyu bir arada ifade etmek mümkündür (Vergote 1969: 21).

Bir yönüyle fitri, bir yönüyle kazanılmış bir duygu olarak kabul edilen sevgi duygusu, bireyin dini duygusunun gelişmesinde oldukça önemli yere sahiptir. Çünkü Allah sevgisi, güven, bağlanma, adalet, paylaşma, dürüstlük gibi dinin temel özellikleri olarak kabul edilen duyguların ortaya çıkmasını sağlar. Böylelikle dini duygunun gelişmesine kaynaklık eden diğer olumlu bütün duyguları besler (Mehmedoğlu 1998: 110; Fersahoğlu 2000: 108).

Çocukluk dönemin en baskın duygularının başında sevgi gelmektedir. Bu dönemde sevginin özellikle anne sevgisinin, beslenme ihtiyacı gibi temel ve doğuştan gelen bir ihtiyaç olduğu savunulmuştur. Çünkü bebeklerde insana yaklaşan, sevgi belirten davranışlar, insandan uzaklaşan, kaçan davranışlardan daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Selçuk 1991: 54). İlk başlangıçta sevgi, sevilme insanın kendisini sevmesiyle başlar (Jacques 1961:54). Sevgi duygusu, insanın dünyaya gözlerini açtığı anda hissettiği ve davranışlarına yansıttığı fitri bir duygudur. Bu duygu bireyin kendisi ile sınırlı kalmayıp etrafındaki insanlara yönelmesi ile birlikte bir değer kazanır. Fakat bu duygu dünya ile sınırlı olanları aşır aşkın olana yöneldiği zaman kutsallığa ulaşır. Çünkü yeryüzündeki canlılar farklı beklentiler içerisinde birbirlerine bağlanırlar. Bu yüzden insan, sevgi duygusunu, bitmek tükenmek bilmeyen aşkın bir varlığa yönelmek ister. Bu anlamda sevgi, uluhiyet şuuruna ulaşabilen, mutlak bir ideale yönelmeye en elverişli duygudur (Pazarlı, 1968: 27).

İlk çocukluk döneminden itibaren görülmeye başlanan temel duygulardan birisi olan korku, herhangi bir tehlike karşısında ortaya çıkan kaygı duygusu (Ayhan İstanbul: 1986) olarak tanımlanmaktadır. Mizaç, yaş, cinsiyet ve çevre faktörlerine göre değişebilen korkunun, hem bireyin iç dünyasından hem de dışsal etkilerden kaynaklanan bir yönü vardır (Mcdougall, Jarrold & Sons Ltd: 2007).

Korkunun da sevgi gibi dini duygunun temelini oluşturan duygulardan birisi olduğu ile ilgili görüşler bulunmaktadır. (Povet 1958: 21) Hatta Batı dünyasında din kelimesine karşılık olarak kullanılan Latince kökenli 'religion' kelimesinin aslında Tanrı korkusu anlamına geldiği ileri sürülmektedir. (Davud 1990: 90) Bu konuda Freud yanılsama teorisinde, insanın doğa ve toplum karşısındaki acziyet ve korkusu ile başadabilme duygusunun, onları dine yönlendirdiğini ifade eder (Freud 1961: 17, 19, 21). İnsanda, etrafında cereyan eden ve onun gücünü aşan, insanı çaresizlik içerisinde bırakan olaylar karşısında bir kurtarıcı ve ruhi güçlere yönelme duygusu kendiliğinden ortaya çıkar. Böyle durumlarda insanlar adaklar ve dualar aracılığı ile sıkıntıları kendilerinden gidereceklerine inandıkları tanrılara, ruhlara, tabiatüstü güçlere yönelirler. Bu evrensel davranış tarzı psikologları dini davranışın temelinde bir 'psikolojik kendiliğindelik'ten kaynaklandığını öne sürmeye yönlendirmektedir (Hökelekli 2001: 87).

Korkunun dini duygunun gelişimindeki etkisi kısmen de olsa çocuğun aldığı eğitime bağlıdır. Çocukların başta aile ortamı olmak üzere yetiştikleri diğer ortamlarda kullanılan kavramlar ve anlatımlar onların sevgi ya da korkuya dayalı dini gelişimini etkiler. Yurdağül Mehmedoğlu'nun okul öncesi dönemdeki çocukların dini yöneliş ve ihtiyaçlarını tespit etmek amacıyla yapmış olduğu çalışmada Allah'tan korktuğunu ifade eden çocukların varlığından bahsedilmektedir. Bunun sebebi araştırıldığında ise korku ifadelerinin çoğunun aileden gelen dini inanç ve öğretilerin bir yansıması olduğu görülmüştür (Mehmedoğlu 1998: 120).

İnsanlardaki en temel duygulardan birisi olan korkunun, dini duygu ve davranışlara negatif etkisi olduğu gibi pozitif etkisi de vardır. Çünkü tek başına olmamakla birlikte dini davranışın kökeninde korkuyla ilişkisi kurulan sebepler bulunmaktadır. Allah'ın gazabı, ölüm ve cehennem düşüncesi korkuyu belirgin hale getirmiştir (Özbydar 1975: 7). Ancak Allah inancı korkuyu basit bir heyecan şeklinden çıkararak, sığınma, güvenme, saygı, minnettar, hürmet, huşu gibi daha yumuşak duygu durumlarına dönüştürür (Özbydar 1975: 5). Bunun için dini duygu ve davranışları olumlu etkilemesi bakımından, korku duygusunun yönlendirilmesi önem arz etmektedir.

Bağlanma duygusu, çocuğun dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren ortaya çıkan, dini duygu ve davranışın çekirdeklerinden birisi olarak kabul edilmiştir. Bağlanma, inanma ve güvenme ile birlikte kişinin onsuz yapamadığı bir süreçtir (Harry & Mary 1995: 196). Çünkü bağlanma, inanma, güvenme ve himaye edilme isteği hayat boyu değişik şekil ve görünümle sürekli devam eder. Bu özelliğinden dolayı diğer ruhi fonksiyonlar içerisinde himaye edilme duygusunun dini duyguların da oluşmasında önemli bir yere sahip olduğu kabul edilmektedir.

Dinin temelininin bağlılık duygusu olduğunu savunan eden Alman filozof Schleiermacher 'din mutlak bir bağımlılık duygusudur.' tanımlamasında bulunmuştur. Burada Schleiermacher'in bağlanma değil de bağımlılık kavramını seçmesi oldukça önemlidir. Çünkü bağımlılıkta kayıtsız şartsız bir teslimiyet söz konusudur (Kayıklık 2010: 746). İmanın özünde aşkın bir varlığa kayıtsız şartsız bağlanma ve itaat olduğu için dini duygu ile bağlanma arasında mutlak bir ilişki vardır.

Korku, sevgi, bağlanma ve inanma gibi duyguların bileşeninden oluşan din duygusu, bireyin kutsallık atfettiği varlıklar karşısında duygulanması ve O'na karşı duyarlı hale gelmesidir. Bu duygu, diğer duygular gibi insanın tabiatında ve yaratılışında mevcut olan bir duygudur. Yaratılış gereği bütün insanlar, potansiyel olarak aynı özelliklere sahip olduğuna göre, din duygusu da bütün insanlarda gözlenebilen bir özelliğe sahiptir (Özeri 2004: 62). Dini duygu "Sevgi, bağlanma, saygı, hayranlık, merak gibi birincil duygular üzerinde temellenen ve sonsuzla bağlantı içeriğini taşıyan, insanın metafizik eğilimine karşılık gelen bileşik ve özgün bir duygu biçimidir. İçinde aşkın bir varlığa bağlanma (iman) ve onunla iletişime geçmeyi sağlayan aksiyona geçme (ibadet) gibi iki duygu türünü de barındırması ona temel anlamını verir." şeklinde de tanımlanmaktadır (Mehmedoğlu, 2004:32).

Dini duygunun tanımlarına bakıldığında bu duygunun yaratılış gereği bütün insanlarda var olan sevgi, saygı, güven, bağlanma gibi birincil duygulara duygular üzerinde temellenen ve kişinin kutsallık atfettiği şeyler karşısında duygulanması gibi ortak ifadeye vurgu yapıldığı görülmektedir (Yavuz 1983: 34). Dolayısıyla bireyin dini duygularının gelişimine katkı sağlarken bunları göz önünde bulundurmak gerekir. Mesela dini duygusunun temeline korku duygusu yerleştirilmiş bir bireyin hayata bakışı ile güvenme, ümit gibi duyguların dini duyguların temeline konularak yetiştirilen bireyin dine ve hayata bakış açıları oldukça farklı olacaktır. 5 ve 6 yaş grubu okulöncesi dini duygunun gelişimi ve eğitimi ile ilgili yapılan bir alan çalışmasının Allah tasavvuru ile ilgili bölümünde çalışmaya katılan çocukların tamamına yakını Allah'ın insanları sevdiği düşüncesinin olduğu fakat bununla birlikte çocuklardan bazılarının ise Allah'tan korktuklarını ifade ettikleri ortaya konulmuştur. Söz konusu korkunun sebebi olarak Allah'ın yaramazlık yapanları taş edeceği, çarpacağı ya da ateşle yakacağı, cehenneme atacağı fikri ile karşılaşmıştır (Daha geniş bilgi için bkz. Mehmedoğlu 1993).

Çocuklarda Din Duygusunun Kökenleri

Dinin bir dönem yanılısıma,(Freud 1997: 199-225) totem ve tabu (Freud 1996: 11-34) olduğu, insanın acziyetinden, maddi ve manevi yetersizliğinden kaynaklanan bir yöneliş (Freud 1993: 80) olarak ortaya çıktığı, bundan dolayı çocukların din ile herhangi bağlantısının olmadığı savunulmuştur. Fakat son bir asır içinde din psikolojisi alanında yapılan araştırmalarla, çocuğun dine yabancı olmadığı, ya da dini bakımdan istidat ve kabiliyetli olduğu hususu, yeni ve farklı boyutlar kazanmış bulunmaktadır. Anket, mülakat ve gözlem gibi bilimsel çalışmalarla çocukların dini duyguları hakkında yapılan araştırmalar çocuğun dini inanca ruhen yatkın olduğunu göstermektedir. Böylece bunlar, çocukların dünyaya gelirken, dini bakımdan “tabularasa”, yani yazılmamış bir kara tahta ya da işlenmemiş beyaz bir bez parçası gibi olmadığını, onların yalnızca ait olduğu toplum kültürünün ürünü gözüyle bakılamayacağını, onda dini istidadın varlığını ve inanırlılığının onun için fitri bir özelliği olduğunu ortaya koymaktadır (Yavuz 198: 45).

Dini duygunun çocuklarda doğuştan olduğu ile ilgili Batılı bilim adamları birbirine yakın açıklamalarda bulunmaktadır. Schleiermacher, her insanın dini istidat ve kabiliyetle dünyaya geldiğini kabul etmektedir (Schleiermacher 1969: 96). C.G. Jung, insan ruhunu bir yönüyle “naturaliter religiosa” yani, onu dini tabiata sahip olarak nitelendirmekle, dini inancın kendiliğinden ortaya çıktığına işaret etmektedir. Öte yandan Batının önde gelen psikologları B. Winzen, E. Felden, H. Remplein, E. Spranger ve A. Geselle, araştırmalarında dinin, çocuğun ruhuna seslendiğini ve bunun onun ruhsal yapısına uygun olduğunu tespit etmişlerdir (Daha geniş bilgi için bkz. Winzen 1933: 190; Remplein 1966: 255; Spranger 1966: 254). Nasıl insanlık, daha ilkel basamaktayken dini tasavvurlara ve duygulara sahip olduysa, o zamandan bu zamana

kadar, çocuğun ruhi ve manevi gelişmesi, nesillerden nesillere sürüp gelen gelişmenin bir devamıdır.” Demektedir (Remplein 1966: 255). Bireyin yaşamının temelinde dini istidatın olduğunu ve bunda dindarlığın önemli tohumları bulunduğunu kabul eden Spranger de benzer şekilde, dini yaşayışın çocuğun ruhuna, sadece yerleştirilmediğini, aynı zamanda içgüdülerden tabii olarak doğup geliştiğini savunmaktadır.

Emniyet, dayanma, güvenme, sığınma, kabul görme gibi temel ihtiyaçların doyurulmasında, Allah inancının önemli rolü olduğu kabul edilmektedir. Araştırmalar göstermiştir ki, çocuklar, hayatlarının devam etmesinde, isteklerinin karşılanmasında, kendilerinin tehlikelere karşı korunmasında, ümitsiz ve çaresiz kaldıklarında, tek çare ve ümit kaynağı olarak, Allah’ı aramakta ve O’na yönelmektedir. Çocuk, emniyetsizliğini gidermek, eksikliğini hissettiği ya da karşılanmasını arzuladığı ihtiyaçlarını gerçekleştirmek ister. Ayrıca yine, güçsüzlüğünün şuurunda olduğundan, nereden gelirse gelsin, tabii olarak sığınmaya ve korunmaya ruhen hazırdır. O, bunların en emniyetli bir şekilde Allah tarafından yerine getirileceğine inanmaktadır (Yavuz 1983: 139). Dolayısıyla çocuktaki dini arayış, aynı zamanda bir ihtiyacın ifadesidir. Çocuktaki bu ihtiyaç, kendiliğinden ortaya çıkan bir duygudur. Göz ardı edilemez olan bu duygunun, insan tabiatında var olup, akıl ile ispat edilmeye de ihtiyacı yoktur (Yavuz 1983: 134 vd.).

Psikoloji araştırmaları özellikle de din psikolojisi alanında yapılan bilimsel araştırmalar inanma ve din duygusunun, her insanda doğuştan var olduğunu ortaya koymuştur. “Bu tespitlere göre, din duygusu insanda doğuştan getirilen ve yaşama bağlı olarak devam eden bir yetenek ve ihtiyaçtır. Bir yetenektir; her insan doğuştan, bir aşkın varlığa inanma ve bağlanma kabiliyetindedir. Bir ihtiyaçtır; her insan doğuştan sahip olduğu bu yeteneğini kullanarak, inanma ile ilgili duygularını doyurma yollarını aramaktadır. Bu anlamda din ve inanma, insanın insan olma özelliklerindedir; adeta insan varlığının olmazsa olmaz bir parçasıdır.” (Tosun 2012: 94).

Doğan her bireyin dini istidat ve yeteneğe yatkın olduğu İslam’ın temel kaynaklarında da yer aldığı görülmektedir. Kur’an-ı Kerim’de “Yüzünü doğru bir din olan İslam’a, insanların fitratına uygun olan dine çevir...” (En’am 6/75-79; Rum 30/30) ve Hz. Muhammed (sav)’in bir hadisinde de “Her doğan fitrat üzere doğar...” (Buhari, Cenaiz 80, 92, 93; Müslim, Kader 22,23; İbn Hanbel, II/232, 275, 393) şeklinde geçmektedir. Kaynaklarda geçen “fitrat” kavramı terim olarak “Hakkı, gerçeği kabul ve idrak etme yeteneği” şeklinde yorumlanmaktadır (Yazır 1960: 3823-3824). Bu yorumlamadan yola çıkan İslam eğitimcileri insan fitratına, Allah’ı arayıp bulma, O’na ibadet etme ve hak dini kabul etme istidatının Allah tarafından verildiğini belirtmişlerdir. Ayrıca insanın her türlü olumsuz şartlar içerisinde dahi Allah’ın varlığını kavrayacak ve benimseyecek bir kapasitede yaratıldığını ifade etmişlerdir (Fersahoğlu 1998: 5).

Din Duygusunu Besleyen Kaynaklar

Aile faktörü, okulöncesi dönemde ister dini olsun, ister dini olmasın bireyin bütün davranış ve inançlarının şekillenmesinde önemli bir fonksiyondur. Aile, çocukların ilk genel eğitimlerinde olduğu gibi dini değerlere karşı olumlu ve olumsuz tutumlarının oluşup gelişmesinde de son derece etkili bir yere sahiptir (Altıntaş 1981: 265). Bunun için aile, çocukların yetişmesi ve eğitimi açısından en önemli müesseselerden biridir. Çocuğun fiziki gelişiminde olduğu kadar manevi gelişiminde ailenin rolü oldukça fazladır. Çünkü aile dini inancın ortaya çıkmasında ve oluşmasında etkili önemli bir faktördür (Peker 1998: 47). Bu iki olgu arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya dair yapılan araştırmalar aile ile din eğitimi arasında ciddi anlamda bağların olduğunu ortaya koymaktadır (Bkz. Armaner 1989: 89; Vergote 1978: 316; Yavuz 1983: 46).

Anne babalar çocuklarının din eğitiminde, onların gelişim dönemlerini iyi bilmeli ve onları tanıyarak işe başlamalıdır (Bkz. Selçuk 1990: 26-28). Çocuklar 3-4 yaşlarından itibaren anne-babalarına “Allah” hakkında birtakım sorular yöneltirler. Çocuklar 5-7 yaşlarında sordukları sorularıyla bazen onları bunaltırlar. Henüz soyut kavramları kavrayabilecek bir düzeye ulaşamamış çocuğa Allah, cennet, cehennem, ahiret gibi soyut kavramları anlatmak, çocuğun kafasının daha da karışmasına sebep olabilecek ve çocuk bundan olumsuz bir şekilde etkilenebilecektir. Seviyelerinin üzerinde kavramlarla çocuklara dini bilgileri vermeye kalkışmak, çocukların dini konulara ilgilerinin daha da azalmasına sebep olabilir. Dolayısıyla anne babalar, çocuklarına dini konuları anlatırken onların hazır bulunuşluklarını dikkate alırlarsa, daha da başarılı sonuçlar elde edilebilir. Çocuğun psikolojisi ve gelişim düzeyi hakkında yeterli şekilde bilgiye sahip olmayan aileler, çocuklarının eğitimlerinde istedikleri verimi elde edemeyebilirler. Okul öncesi dönemdeki çocuklar üzerinde yapılan araştırmada, ailenin eğitim düzeyinin dini duygu ve düşünce iletişiminde etkili olduğu ortaya konulmaktadır. Özellikle üniversite ve yüksekokul mezunu olan annelerin diğerlerine göre çocukları ile dini konuları içeren iletişimde daha başarılı oldukları ifade edilmektedir (Mehmedoğlu 1998: 122).

Dini duygunun çocuklarda fitri oluşu, o duygunun herhangi bir eğitim ve etkileşim olmadan kendiliğinden gelişeceği anlamına gelmez. Fıtraten gelişmeye açık olan din duygusunu besleyen kaynaklardan birisi de okulöncesi eğitim kurumlarıdır. Okul öncesi dönemde aileden sonra çocuğun dini duygu gelişimine katkı sağlayacak kurumlardan birisi anaokullarıdır. İlk çocukluk yıllarında anne ve babalar taklit edilirken anaokulu döneminde ise onlar bir dereceye kadar ikinci plana düşerek öğretmenler ön plana çıkarlar (Peker 1998: 50). Bu çerçevede çocuklar üzerinde etkili olan önemli faktörlerden biri de okullardır. Özellikle okuldaki öğretmenlerin davranışları, din ile ilgili söz ve tutumları, çocuğun dini düşünce gelişimi açısından oldukça önemlidir. Ayrıca çocuğun okuduğu kitaplardan edindiği bilgiler ve zihinsel gelişimi, ondaki din şuurunun şekillenmesine katkıda bulunur (Peker 1998: 105). Dini duygu ve düşüncenin gelişimini olumlu bir şekilde sürdürmesi, aynı duygu ve düşüncelerin

okulca da desteklenmesini gerektirir. Okulda çocukların diyalog içerisinde oldukları personel ve öğretmenlerin ahlaki yaşam tarzlarının çocuklardaki dini duygu ve düşüncenin gelişimine katkı sağladığı hatta hızlandırdığı görülür.

Bu bağlamda okulöncesi eğitim kurumlarına, çocukların dini duygularını tatmin etme konusunda büyük görev düşmektedir. Çünkü duygusal ihtiyaçları giderilmiş çocuklarla, bu ihtiyaçları dikkate alınmamış çocukların daha ilerleyen dönemlerde gelişimlerinde farklılıklar ortaya çıktığı ispatlanmıştır (Bkz. Razon 1983: 29-33). Okulöncesi eğitim kurumları, çocukların heyecanlarını yapıcı bir biçimde kullanmalarına ve problemleri çözümlmeyi öğrenmelerine yardım etmelidir. Kısacası amacımız çocuklarımızı “duygusal olgunluğa” erdirmek olmalıdır (Selçuk 1991: 55). Çünkü okulöncesi eğitimin amaçlarına bakıldığında, “Çocukların beden, hareket, zihin, dil, duygu ve sosyal yönden yeteneklerine göre gelişmelerini sağlayacak eğitim ortamı hazırlanmalıdır.” (M.E.B. 1994: 21) gibi bir hedef konulmaktadır.

Okulöncesi eğitim kurumlarına başlayan çocuk düşünmeden, şüphelenmeden ve itiraz etmeden inanmaya hazır olduğundan söylenenlere içtenlikle inanır. Buna sadece dinin kabul edip inanışı denmez, aynı zamanda ruhun da kabulü ve inanışı denir. Tabii olan da budur. Çünkü çocuk inanmakla kendini güçlenmiş ve Allah’a yaklaşmış hisseder. Onda bu duygu uyandıkça Allah’ın kendine yakınlığı da ölçüde artacaktır. Böylece çocuk hayatı iyi, güzel ve yaşamaya değer bulacak ve o oranda yaşama gücü artacaktır. Bu durumdaki çocuk inancının nedenini araştırmaya yatkın değildir, o inancı üzerinde analiz yapamadığı gibi şuurulu bir şekilde anlama ve fikir yürütmede de bulunamaz. Eğer bu sırada çocuğun soruları görülürse, o bunların cevaplarına inanacağı için sorar. Böylece inanmaya içtenlikle hazır olan çocuk yoklayıcı sorularıyla dini dünyaya girmeye çalışır. Çocuklar yetişkinlerin cevaplarını dinlerken öğrenmeye ve inanmaya yönelik bir tutum içine girer ve sorularına aldığı cevapları kendine göre basitleştirerek içinde işler. Onun için öğretmenler bu dönemde çocukların sordukları din ile ilgili sorularına onların seviyesine uygun cevap verilmeli ve bu cevapların doğru olmasına özen göstermelidirler (Yavuz 1983: 42).

Hangi konuda olursa olsun okulöncesi çağdaki çocuklara kazandırılan doğru ve güvenilir bilgilerin onların kişilik ve karakterlerinin oluşuma olumlu etki edeceği bilinen bir gerçektir. Çocukların din hakkındaki sorularının da onların hazır bulunuşluklarına ve dinin ruhuna uygun cevaplanması oldukça önem arz etmektedir. Bu konuda okulöncesi eğitim kurumlarının ders programlarına o yaş dönemi çocuklarının din hakkındaki soruları göz önünde bulundurularak bir ders konulması dini duyguların sağlıklı bir şekilde doyurulmasına önemli katkı sağlayacaktır. İnanç, insan hayatının hangi döneminde olursa olsun boşluk kabul etmemektedir.

Eğitimde ders programları ve ders kitapları ne kadar mükemmel olursa olsun onları hayata geçirecek olan öğretmenlerdir. Okulöncesi eğitim kurumları ders programlarına konulan din eğitimi ile ilgili dersi uygulayacak olan öğretmenlerin de bu konuda hem alan bilgisi, hem teoloji hem de pedagoji bakımından yeterli olma-

sı gerekmektedir. Ancak Yükseköğretim Yürütme Kurulu'nun 04.11.1997 tarih ve 97.39.2761 sayılı kararı ile uygulamaya konulan okul öncesi öğretmenliğinde lisans programında din eğitimi ile ilgili herhangi bir derse yer verilmediği görülmektedir. Oysaki yapılan bilimsel çalışmalarla fitri bir duygu olduğu ortaya konulan din duygusunun okulöncesi dönemdeki çocuklarda yoğun olduğu bilinen bir gerçekliktir. Okulöncesi eğitim kurumlarında eğitim veren öğretmenlerin çocukların bu konudaki gereksinimlerini gidermede böyle bir programa ihtiyaç hissedilmesi göz ardı edilmemelidir.

Sonuç ve Öneriler

İnsanın doğuştan getirdiği, doğumundan ölümüne kadar davranışlarına yön veren duygular okulöncesi dönemde daha yoğun bir şekilde çocuklarda görülmektedir. Bu dönemde en yoğun şekilde kendisini hissettiren sevgi, korku, güven ve bağlanma gibi duyguların da kaynaklık ettiği fitri duygulardan birisi de din duygusudur. Özellikle son yüzyılda Batılı psikologlar yaptıkları çalışmalarla, insanın dini istidat ve kabiliyetle dünyaya geldiğini ve dini inancın bireyde kendiliğinden ortaya çıktığını ortaya koymaktadır (Bkz. Winzen 1933: Remplein 1966: 255; Spranger 1966: 254).

Okulöncesi din eğitiminin bireyin din algısına, yaşamını anlamlandırmasına, karakter ve kişilik oluşumuna büyük katkı sağladığı bilimsel çalışmalarla ortaya konulmuştur. Dolayısıyla birey için oldukça önemli olan bu eğitimin aileden başlayarak kreş, yuva ve anaokulu gibi okulöncesi eğitim kurumlarında ihmal edilmemesi gerekmektedir. Din eğitiminin verilip verilmemesi ne kadar hayati ise bu eğitim sürecinde neyin, niçin ve nasıl verileceği de o kadar önemlidir. Bu dönemde çocuklar olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi kurma, sayıları ve ilişkileri anlama, kuralları hatırlama ve anlama hususunda oldukça yetersizdir (Charles 2003: 3). Ayrıca bu dönem çocuklarında kolay inanılabilirlik ve söylenenleri sorgulamadan kabul etme özelliği oldukça baskındır.

Din eğitimi ve diğer eğitimlerin formal veya informal olarak verilmeye başlandığı aile ortamında çocukların söz konusu özellikleri göz önünde bulundurulması önemlidir. Çocuklardan gelen din ile ilgili soruları onların anlayabileceği seviyede ve dini kaynaklara uygun bir şekilde cevaplamak gerekir. Çocukların din eğitimine en az aile kadar katkıda bulunacak olan okulöncesi eğitim kurumlarıdır. Bu kurumlar çocukların aile ortamında alamadığı veya eksik kalan din eğitimlerini tamamlama hususunda önemli bir yere sahiptir. Ancak Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren okulöncesi kurumlarının ders programlarında din eğitime yönelik bir ders bulunmamaktadır. Ayrıca söz konusu kurumlarda görev yapan öğretmenleri yetiştiren okul öncesi öğretmenliği lisans programında din eğitimi ile ilgili herhangi bir derse yer verilmemektedir.

Sonuç olarak, yapılan bilimsel çalışmalar dinin birey için bir ihtiyaç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ihtiyacın giderilmeye başlandığı ilk basamak aile olarak görülmektedir. Fakat bütün ailelerin çocuklarının din konusundaki ihtiyaçlarını karşıladıklarını söylemek zordur. Burada önemli görev okulöncesi kurumlara düşmektedir. Öncelikle okul öncesi öğretmenliği lisans programlarına din eğitimi ve öğretimi dersini koymakla işe başlanabilir. Daha sonra okulöncesi sınıfların ders programlarına çocukların yaş gruplarına göre dersler konulabilir. Bu sayede hem çocuklar ideolojiden uzak, dinin özüne uygun ve pedagojik temellere dayalı bir din eğitimi alma imkânı bulurlar. Ayrıca bu girişim devletin eğitim felsefesine uygun, sorgulayan, öğrendiklerini yorumlayabilen ve onlarla yeni bilgiler üretebilen her şeyden de önemlisi düşünüp kendisini ifade edebilen nesiller yetiştirmeyi sağlar.

Kaynakça

- Altıntaş, Hayrani, (1981), “Çocukluk Devresinde Ailede Din Eğitimi”, *T.I.D.E.S.İ*, Ankara.
- Armaner, Neda, (1989), *Din Psikolojisine Giriş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1989.
- Ashforth, B.E. - Humphrey, R.H., (1995), *Emotion in the Workplace: A Reappraisal*, *Human Relations*, 48(2).
- Ay, Mehmet Emin, (1989), *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*, 2. Baskı, İstanbul.
- Ayhan, Halis, (1986), *Eğitime Giriş ve İslamiyetin Eğitime Getirdiği Değerler*, Damla Yay., İstanbul.
- Başaran, İ. Ethem, (1996), *Eğitim Psikolojisi*, Yargıcı Matbaası, Ankara 1996.
- Baymur, Feriha, (1993), *Genel Psikoloji*, 10. Baskı, İnkilap ve Aka Kitapevi, İstanbul.
- Bilgin, Beyza, (1986), “Okul Öncesi Çağı Çocuğunda Dini Kavramlar”, *Din Öğretimi Dergisi*, S. 8-9, MEB, Ankara.
- Charles, C.M., (2003), *Öğretmenler için Piaget İlkeleri*, Çev. Gülten Ülgen, 4. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Çelebi, Kinalzâde Ali *Ahlak-ı Ala-i*, Hrz. Mustafa Koç, Klasik, İstanbul 2007.
- Davud, Abdulahad, (1990), *Tevrat ve İncil'e Göre Hz. Muhammed*, çev. Nusret Çam, İzmir.
- Feldman, Robert S., (1996), *Understanding Psychology*, Mc. Graw Hill inc, ABD.
- Fersahoğlu, Yaşar, (2000), “Din Eğitimi ve Öğretiminde Dini Duyguların Transferi”, *MÜİFD*, S. 19, İstanbul.
- Fersahoğlu, Yaşar, (1998), *Din Eğitimi ve Öğretiminde Duygu Eğitimi*, Marifet Yay., İstanbul.
- Freud, Sigmund, (1997), *Bir Yanılsamanın Geleceği*, Çev.: Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Ankara.
- Freud, Sigmund, (1961), *The Future of an Illusion (translated and edited by James Strachey)*, Norton Company Inc., New York.
- Freud, Sigmund, (1993), *Toplum Psikolojisi*, Çev.: Kemal Saydam, Düşünen Adam Yayınları, İstanbul.
- Freud, Sigmund, (1996), *Totem ve Tabu*, Çev.: K. Sahir Sel, Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Frijda, N.H., *Laws of Emotion*, *American Psychologist*, 43 (5), 1988.
- Harry, W. Gardiner & Mary, J. Gander, (1995), *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, (hrz. Bekir Onur), İmge Yay., Ankara.
- Hökelekli, Hayati, (1996), *Din Psikolojisi*, TDV Yayınları, Ankara 1996.
- Jacques, Rousseau Jean, (1961), *Emil (Yahut Terbiyeye Dair)*, çev. H. Z. Ülken, A.R. Ülgener, S. Güzey, İstanbul.
- Kayıklık, Hasan, (2010), “Çocuğun İnanma Duygusunun Diğer Duygularla İlişkisi”, *Çocuk Sorunları ve İslam Sempozyumu*, Ensar Yay., İstanbul.

- Köylü, Mustafa, (2004), “Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XLV, II, Ankara.
- M.E.B., Okul Öncesi Genel Müdürlüğü, Anaokulu Programı, İstanbul 1994.
- Mcdougall, William, (2007), *An Outline Of Psychology*, Jarrold & Sons Ltd.
- Mehmedoğlu, Yurdagül, “Bir Eğitim Sorunu Olarak Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi”, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Ensar Neşriyat, İstanbul 1998.
- Mehmedoğlu, Yurdagül, (2004), *Ahlaki ve Dini Gelişim, Çocuğum Değerlerini Öğreniyor*, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul.
- Mehmedoğlu, Yurdagül, (2009), Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi, TDV, Ankara.
- Oruç, Cemil, (2010), “Okul Öncesi Dönemde Dini Duygunun Kökenleri ve Gelişimi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 10, S. 3, Samsun.
- Özbaydar, Belma, (1970), Din ve tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma, Baha Matbaası, İstanbul.
- Özeri, Zeynep Nezahat, (2004), *Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi*, Dem Yayınları, İstanbul.
- Pazarlı, Osman, (1968), *Din Psikolojisi*, İstanbul.
- Peker, Hüseyin, (1998), *Din ve Ahlak Eğitimi Psikolojik ve Metodik Esaslar*, Aksi Seda Matbaası, Samsun.
- Razon, Norma, (1983), Çalışan Anne ve Çocuk, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Remplein, H., (1966), *Die seelische Entwicklung des Menschen im Kindes und Jugendalter*, 14. Aufl., München.
- Selçuk, Mualla, (1991), Çocuğın Din Eğitiminde Dini Motifler, TDV, Ankara.
- Vergote, Antoine, (1978), “Çocukta Din”, çev., Erdoğan Fırat, A.Ü.İ.F.D, C. XXII, Ankara.
- Vergote, Antoine, *Religious Man*, Dublin 1969.
- Verlag A., (1966), *Quelle und Meyer*, Heidelberg.
- Winzen, B., (1933), “*Die Religiöse Entwicklung im Kindes- und Jugend- alter* in: Beiträge zur pädagogischen Psychologie, hrsg. von W. Hansen, Münster Verlag, Münsre.
- Yavuz, Kerim, (1983), Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, DİB Yayınları, Ankara.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, (1960), *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 6, Ankara.